

ZNAČAJ NAUČNOISTRAŽIVAČKE DELATNOSTI U FORMIRANJU NASTAVNIKA VISOKOŠKOLSKIH USTANOVA

THE IMPORTANCE OF SCIENTIFIC RESEARCH ACTIVITY IN FORMATION OF TEACHERS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Vlado Radić | Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo Beograd | radiccci55@gmail.com

Sažetak

Naučnoistraživačka delatnost na fakultetima (visokim školama) ne može se i ne sme shvatiti kao obaveza u cilju ispunjenja određenih uslova za napredovanje. Premda su vremenski periodi izbora u nastavna zvanja određeni zakonom, od mladih nastavnika očekuje se da sa pokažu više entuzijazma, marljivosti, inicijativnosti i izuzetnu predanost poslu kojim će se baviti. Nastavni proces zahteva neprekidno usavršavanje, makar i u malom segmentu ukupnih znanja, ali ta znanja se stiču na različite načine. Vreme u kome živimo sve više potencira organizacije koje uče, a one su zasnovane na novim znanjima. Disperzija tog znanja, makar i studentima, predstavlja važan segment u formiranju nastavnika. Zato je neophodno podsticati mlade nastavnike na aktivan angažman u naučnoistraživačkom radu u oblasti za koju smatraju da su sposobni da se njome bave i napreduju.

U radu se navode osnovni kriterijumi koji ukazuju na značaj naučnoistraživačkog rada u visokoškolskim ustanovama, sa osvrtom na proces formiranja, vođenja i razvoja budućih nastavnika.

Abstract

Scientific research at faculties (higher schools) can not and should not be understood as an obligation in order to fulfill certain conditions for promotion. Although the time periods of the selection of teaching titles are determined by law, young teachers are expected to show more enthusiasm, diligence, initiative, and extraordinary dedication to the job they will deal with. The teaching process requires continuous

improvement, even in a small segment of total knowledge, but this knowledge is acquired in different ways. The time in which we live is increasingly emphasized by learning organizations, and they are based on new knowledge. The dispersion of this knowledge, even to students, represents an important segment in the formation of teachers. It is therefore necessary to encourage young teachers to actively engage in scientific research work in an area they feel they are capable of handling and progressing.

The paper outlines the basic criteria that point to the importance of scientific research in higher education institutions, with a focus on the process of formation, management and development of future teachers.

Ključne reči: naučnoistraživački rad, nauka, metodologija, visokoškolska ustanova, nastavnici

Keywords: scientific research, science, methodology, higher education institution, teachers

1. Uvod

Nauka zauzima istaknuto mesto u društvu. Nauka nije i ne predstavlja individualno iskustvo. To je kolektivno znanje bazirano na prihvaćenom razumevanju pojava u fizičkoj, biološkoj i socijalnoj oblasti. Da bi individualno znanje postalo opšte znanje, neophodno je da bude saopšteno na način koji omogućuje ocenu njegovog kvaliteta. To se postiže na više načina. Istraživači razgovaraju ili diskutuju sa svojim kolegama, razmenjuju ideje i dobijene rezultate

telefonskim ili kompjuterskim putem, prikazuju ih na seminarima i naučnim skupovima, objavljuju članke u naučnim časopisima. U toku istraživanja, a naročito nakon publikovanja, rezultati su podložni oceni od strane drugih istraživača koji koriste slične ili komplementarne istraživačke tehnike. Kroz ovaj proces se polazna ideja istraživača kolektivno procenjuje, sortira i selektuje u svetsku baštinu znanja (koja je isto tako podložna daljoj oceni i proverbi). Tako se individualno saznanje postepeno pretvara u opšteprihvaćeno znanje [1].

Naučnoistraživačka delatnost je veoma bitna u formiranju i razvoju nastavnika u visokoškolskim ustanovama. Sposobnost prikupljanja naučne građe, njene sistematizacije i sagledavanja relevantnih činjenica, poznavanje metoda i metodologije naučnog istraživanja, smisao za naučni rad, poznavanje stranih jezika, kao i visok nivo pismenog izražavanja samo su neki od preduslova za uspešan naučnoistraživački rad pojedinca.

U tom smislu treba sagledavati i vrednovati faze formiranja i razvoja budućeg nastavnika. Jer, kvalitetan nastavnik se ne postaje tako što svršeni student ima visok prosek ocena, poznaje strani jezik, upiše master ili doktorske studije, polaže ispite u roku i posle odbrane završnog rada ili disertacije bude izabran u zvanja asistenta ili docenta. U vreme veoma brzih promena u svakom pogledu (tehnoloških, naučnih, političkih, ekonomskih), kvalitetan nastavnik postaje se dugogodišnjim predanim radom u uskoj oblasti nauke, jer širok opseg interesovanja ne obezbeđuje visok rezultat u pogledu konačnog izlaza – naučnog dela. To je, uostalom, dokazano mnogo puta na primerima naučnog rada poznatih naučnika koji se nisu rasplinjavali po čitavom domenu naučnog horizonta, nego su se koncentrisali na mali segment u kome su ostvarili vrhunske rezultate. Uska specijalizacija vezana je za fenomen brzih promena i nemogućnost praćenja više oblasti (čak i srodnih), jer to nije izvodljivo.

Konačan rezultat naučnog rada u nekoj oblasti karakteriše se korpusom znanja koji pojedinac stekne tokom karijere, bez obzira da li ima smisla za obrazovni rad ili ne. S tim

u vezi, posebno se ističe potreba stalnog usavršavanja i ostvarenja visokih rezultata – pisanje udžbenika, naučnih radova u časopisima ili naučnim skupovima, vođenje mladih naraštaja (asistenata i početnika u nastavnim zvanjima).

2. Naučnoistraživačka delatnost

Pod naukom se obično podrazumeva sređeno, sistematizovano i provereno saznanje o nečemu, postignuto metodičnim, pažljivim i savesnim istraživanjem i razmatranjem. Istraživanje predstavlja sistematsko traganje za činjenicama iz kojih se mogu izvesti određeni naučni principi i zakonitosti. Prema tome, nauku čine rezultati i zakoni do kojih se dolazi putem istraživanja.

Nauka se može definisati i kao rad na sticanju novih znanja, dok znanje predstavlja skup poznatih činjenica [2]. U najkraćem, bavljenje naukom predstavlja traganje za istinom za one ljude koji ne očekuju isključivu materijalnu korist [3].

Savremena nauka u traganju za istinom izgrađuje estetske vrednosti, uvećava lepotu sveta i nagomilava blago ovih dragocenosti. Mnogi ljudi koji se ne bave naukom smatraju da se naučnik u svome radu rukovodi isključivo stremljenjem da nešto otkrije. Međutim, za pravog naučnika osnovni zadatak su duboka i svestrana istraživanja u naučnoj oblasti kojom se bavi. Otkriće je samo sporedni proizvod tih istraživanja, pri čemu se pod tim terminom podrazumeva suštinski skok u razumevanju prirode. Pregnuće da se načini „otkriće“ i da se izvrši prevrat u nauci, često prevazilazi sopstvene realne mogućnosti istraživača, pa se može završiti veoma žalosno. U vezi sa ovim, karakteristična je psihološka crta koja može biti ozbiljna smetnja u svim oblastima stvaralaštva - vera u sopstvenu nepogrešivost. Pritom, moral naučnika nije manje važan od njegovog otkrića. Njegov moralni kvalitet ima veći značaj za savremenike nego njegova čisto intelektualna dostignuća. Psihološke pobude traganja za istinom, koje su neposredno povezane sa naučnim stvaralaštvom, pokreću tri motiva. Prvi motiv je želja za samopotvrđivanjem, odnosno želja da sa se pokaže samom sebi ili drugima da se zadatak može rešiti do kraja.

Postoje ljudi za koje je stremljenje ka samopotvrđivanju najjači podsticaj za stvaralačku aktivnost. Drugi motiv je težnja ka samoizražavanju, tj. najpotpunijem ispoljavanju individualnosti. Treći motiv, najvažniji, jeste ljubopitljivost, želja za saznanjem kako je sazdana priroda. U ovom slučaju tuđi uspeh u nauci ne raduje manje od sopstvenog. Ljubopitljivost je neophodna za stvaralačku aktivnost u bilo kojoj oblasti, bez nje nema ni pesnika, ni umetnika, ni naučnika [3].

U Zakonu o naučnoistraživačkoj delatnosti u Republici Srbiji [4] navodi se: „Naučnoistraživačka delatnost je delatnost od posebnog značaja za sveukupni razvoj Republike Srbije zasnovana na znanju, a zajedno sa visokim obrazovanjem, glavni je činilac i pokretač privrednog i ukupnog društvenog razvoja“. Dakle, u samoj definiciji su pojmovi koji određuju sadržaj i misiju ove delatnosti: znanje, visoko obrazovanje, privredni i ukupni društveni razvoj. Naučnoistraživačku delatnost obavljaju akreditovane organizacije (instituti, fakulteti, univerziteti i centri izuzetnih vrednosti), istraživači i studenti doktorskih studija i druge organizacije. Poslove naučnoistraživačke delatnosti obavljaju lica koja ispunjavaju uslove propisane ovim zakonom, kao i nastavnici i saradnici visokoškolskih ustanova. Istraživač, u smislu ovog zakona, jeste lice sa najmanje visokom stručnom spremom, odnosno sa najmanje završenim osnovnim akademskim studijama, koje radi na naučnoistraživačkim i razvojnim poslovima i koje je izabrano u zvanje, u skladu sa ovim zakonom. U zavisnosti od ostvarenih rezultata u naučnoistraživačkom radu, a u skladu sa ovim Zakonom, istraživač može steći istraživačka zvanja istraživač-pripravnik i istraživač-saradnik, i naučna zvanja naučni saradnik, viši naučni saradnik i naučni savetnik [4].

Osnovni uslov za izbor u naučna i nastavna zvanja (postoji tzv. ekvivalencija) jeste odbranjena doktorska disertacija. Budući da je i za odbranu doktorske disertacije uslov izrada i objavljivanje naučnih radova određene kategorizacije, podrazumeva se da kandidati za docenta (naučnog saradnika) imaju objavljene naučne radove. Međutim, u ovom treba praviti terminološku razliku.

Docent na fakultetu (visokoj školi) može postati lice koje je u statusu asistenta (doktoranda), kada odbrani disertaciju i ima objavljene radove. Nekako po definiciji, asistent koji je na doktorskim studijama je „viđen“ da postane docent. Njemu se poverava izvođenje vežbi ili dela predavanja, prati njegov rad i pedagoška sposobnost. Dalje, odbranjen doktorat u oblasti društvenih nauka (npr. ekonomije) pruža mogućnost da se kandidat po odbrani disertacije bira za veći broj predmeta ekonomske orijentacije.

Naučni saradnik koji je doktorirao iz oblasti ekonomije, nema veliki izbor instituta u kojima se može zaposliti, jer takvih instituta ima samo nekoliko.

Prema tzv. ekvivalenciji, izbor u zvanje docenta odgovara izboru u zvanje naučnog saradnika. Ali, ne samo po nazivu, razlike su itekako uočljive. Docent mora pripremati nastavni materijal, pisati i objavljivati naučne radove, raditi na metodičko-pedagoškoj strani svoje ličnosti i aktivno učestvovati u svim oblicima nastavne delatnosti – nastava, kolokvijumi, ispiti, učešće u komisijama, diplomski i drugi radovi itd. Pretpostavlja se da ima razvijenu komunikaciju sa kolegama, da učestvuje u svim aktivnostima fakulteta (visoke škole) i da svojim odnosom prema nastavi (studentima) doprinosi određenom rejtingu, kako fakulteta (visoke škole), tako i ličnom.

Naučni saradnik, grubo uzevši, pisanjem radova iz oblasti za koju je ekspert i protekom vremena do narednog izbora ispunjava čisto proceduralne uslove predviđene Zakonom. U institutu u kome je zaposlen, naučni saradnik ne mora da ostvaruje blisku komunikaciju sa drugim saradnicima, može se oslanjati isključivo na svoj naučni potencijal i koristiti drugačije metode istraživanja. Takođe, može biti uključen u veće projekte koji su pod pokroviteljstvom resornog ministarstva. Od njega se očekuje da u propisanim rokovima podnosi izveštaje o realizaciji faza istraživanja, čija evaluacija se odvija u okviru instituta ili druge organizacije.

Docent, s druge strane, ima mnogo manje vremena za samostalan rad, više obaveza prema asistentima sa kojima je u

svakodnevnom kontaktu i obavezu da bude odgovoran, korektan i pravičan prema studentima.

Na osnovu navedenog, može se konstatovati postojanje evidentne razlike u odnosu na „isti uloženi rad i ostvarene rezultate“. Dok naučni saradnik ima vremenski okvir za realizaciju sopstvenih ili zajedničkih istraživanja (od jedne ili više godina), dotle docent ima zadatak da samostalno ostvaruje uslove predviđene drugim Zakonom. Do narednog izbora, u roku od pet godina mora objaviti radove određene kategorizacije, napisati udžbenik ili pomoćno sredstvo (skripta, praktikum, zbirka zadataka), koji će proći faze recenzije, lektorisanja, ispravki i izdavanja. Takođe, naučni saradnik neće obrađivati tematske celine ili oblasti koje nisu direktno vezane za njegov naučni profil, a docent će iz raznih razloga biti zadužen za više oblasti (npr. poslovnu ekonomiju, makroekonomiju, finansijski menadžment ili monetarnu ekonomiju).

Pored ovih, veoma bitna razlika između docenta i naučnog saradnika jeste u tome što je docent predodređen za komunikaciju sa ljudima, mora da savlada metodiku izlaganja nastavne materije i privuče pažnju studenata. Znači, sposobnost verbalne komunikacije je za docenta itekako značajna. Naučni saradnik, suprotno, može biti potpuno nezavisan u pismenom izražavanju rezultata istraživanja do kojih je došao i nema potrebu verbalne komunikacije ni sa kim. Način na koji će (i da li će) sa nekim komunicirati zavisi od karakteristika njegove ličnosti i stepena socijalizacije. Rezultati do kojih je došao biće izneseni pred naučno veće organizacije, prihvaćeni, odbijeni ili sa neophodnim korekcijama i time se zaokružuje ciklus u kome naučni saradnik ostvaruje svoje obaveze. Zavisno od uspeha i kvaliteta rezultata istraživanja, naučni saradnik očekuje novi ciklus projekata i novi zadatak. Budući da mu je opis osnovnog posla istraživanje, naučni saradnik može da objavi više radova za isti period od docenta. Štaviše, može da odluči koju kategorizaciju radova će preferirati.

3. Formiranje i razvoj nastavnika

Da bi posle odbranjene disertacije asistent postao nastavnik, pored formalnih, treba da ispunjava i druge uslove. Od trenutka kada je izabran za asistenta, rad kandidata za budućeg nastavnika treba pratiti u mnogim oblastima, kao što je metodika, pedagogija, andragogija, psihologija i sl.

U vreme dinamičnih dešavanja u društvu, potreba za obrazovanjem nije izražena samo kod svršenih đaka srednjih škola, već je sve više slučajeva da ljudi preko 40 godina starosti nastavljaju školovanje na drugom nivou (npr. diplomirani ekonomista upisuju master studije). Dakle, sama činjenica da su asistenti mnogo mlađi od „takvih“ studenata upućuje na zaključak da se asistenti moraju pripremati i voditi na način da prevaziđu eventualne blokade, interpersonalne barijere i nemogućnost ostvarivanja zahtevanog nivoa komunikacije. Naravno, to se ne može učiniti u jednom semestru ili tokom seminara i edukacija. To je proces koji, zavisno od ličnosti, može da traje duže ili kraće vreme. Visokoškolska ustanova, stoga, mora da prati formiranje mlađih naraštaja u obrazovnom procesu i da obezbedi potrebne uslove za njihov dalji razvoj – radionice, seminari, edukacija u instituciji i sl. U svakom slučaju, izrastanje od asistenta do docenta nije samo period do odbrane disertacije, nego svojsvrсна „škola“ po mnogim osnovama.

Naučnoistraživački rad, pored nastavno-obrazovnog procesa, je neophodan element u formiranju pojedinca u visokoškolskim ustanovama. Putem naučnoistraživačkog rada, saznaju se novi horizonti, tendencije i sadržaje koji, naravno, nisu vezani samo za ustaljenu praksu poklanjanja pažnje vremenima, dešavanjima i situacijama iz 19. ili početka 20. veka. Od početnika u obrazovnom procesu ne očekuje se da napiše udžbenik onog momenta kada je izabran da docenta, niti se očekuje da bude imenovan na naslovnoj strani udžbenika poznatijeg, iskusnijeg ili starijeg profesora, jer se to može kvalifikovati kao nedostatak poštovanja ili elementarne kulture. Na našim prostorima i u određenim oblastima nauke postoje ljudi čije se ime izgovara sa velikim respektom. Nikome koje je savremenik tih ljudi ne pada na pamet da nešto izmeni, doda ili kritikuje

konkretno delo. Često se citiraju, navode kao značajni predstavnici određene oblasti nauke i njihovi radovi analiziraju se sa izuzetnim pijetetom. Neki autori doživeli su desetine izdanja svojih udžbenika ili knjiga, što još više ukazuje da mlađi moraju da cene starije, iskusnije i poznatije.

Mentori često ne ostvaruju dalji kontakt sa svojim doktorandima. Štaviše, to smatraju jednokratnom obavezom koju ispunjavaju tako što pregledaju disertaciju, daju mišljenje o njoj, ukažu na eventualne greške i pripreme doktoranda za odbranu. Često se ta komunikacija prekida i zbog odsustva mentora, zauzetosti ili bavljenja drugim problemima. Dakle, „novopečeni“ doktor nauka treba da pogleda oko sebe i u kolektivu ili šire pronađe saradnike sa kojima može da realizuje određene rezultate u istraživanju. Najverovatnije je da neće biti angažovan sam na jednom predmetu, što implicira potrebu saradnje sa profesorom koji već drži konkretan predmet, koji je stariji i iskusniji. To, dalje, ukazuje da kao mlađi treba da pokaže respekt prema starijem, a ne da odmah po odbrani disertacije naziva kolegama profesore koji su čak i dva puta stariji od njih! Čast mladom doktoru nauka ukazuje samo prisustvo starijeg i iskusnijeg profesora, a obrnuto ne mora da važi. Jer, koliko do juče, mladi asistenti tražili su mišljenja, informacije i stavove od starijih, a danas, po odbrani disertacije, već su postali kolege! To uveliko govori o ličnosti mladog doktora nauka i više se tretira kao prepotentnost, nego vrlina. U sredinama gde se to sagledava na drugačiji način, pristup profesorima je regulisan normama ponašanja koje nisu uporedive sa našim. Poremećeni sistem vrednosti umnogome definiše ponašanje mlađih, koji često ne obraćaju pažnju na respekt i uvažavanje starijih.

U formiranju i razvoju nastavnika veliki uticaj ima sredina u kojoj radi, obavlja dodeljene zadatke i usavršava svoja znanja. Učešće na tribinama, seminarima, konferencijama pozitivno deluje na mlađe nastavnike jer ih stavlja u istu situaciju kao i starije, iskusnije. Moraju izlagati radove, suočiti se sa drugačijim mišljenjima, prihvatiti primedbe recenzenata, moraju poštovati akademski kodeks koji govori da mlađi treba da poslušaju, prate i ugledaju se na starije.

Stečena iskustva mogu im samo pomoći u konkretnim situacijama kada studenti traže objašnjenja, zahtevaju nove informacije, kada su zainteresovani za određenu oblast i žele da se upoznaju bliže sa njom.

Skoro svi fakulteti (visoke škole) održavaju stručne i naučne konferencije, ne samo radi pisanja i objavljivanja radova, nego i radi slobodne razmene ideja, mišljenja i novih saznanja. Ta komunikacija u sopstvenoj ili nekoj drugoj ustanovi (instituciji) uveliko pomaže formiranju budućih nastavnika. Jer, u kontaktu sa drugim nastavnicima stiču se drugačija iskustva, stvaraju mogućnosti za komunikaciju, kao i eventualni zajednički rad. Pisanje radova za konferencije, njihova recenzija, ispravka i ponovno slanje i uvrščivanje u konačni program samo su koraci u sazrevanju i razvoju nastavnika, bez obzira kakvu kategorizaciju rada zadovoljili. Ono što je najbitnije u čitavom procesu jeste da vaše ime i prezime, institucija u kojoj ste zaposleni i rad koji ste napisali postaje dostupan mnogima, koji mogu dati konkretne sugestije, zahtevati objašnjenje određenih pojmova ili delova rada, kao i kritikovati ga. Time se ukazuje na sposobnost lične samoevaluacije, tj. detaljnog pregleda svakog reda rada, ispunjenja zahteva postavljenih od strane uređivačkih i naučnih odbora. Slično je i sa radovima koji se objavljuju u domaćim ili stranim naučnim časopisima.

Na početku karijere mladih nastavnika, nije toliko bitna kategorizacija radova, jer za period od pet narednih godina mogu da ispune uslove koje predviđa Zakon ili Pravilnik o izboru u zvanja. Pisanjem više radova različite kategorizacije, naravno od najmanje ka višoj (npr. kategorije od M53, preko M52 do M51), mladi nastavnici stiču rutinu pisanja i ispunjenja postavljenih zahteva, ne samo oko formata i dužine rada, nego i aktuelnosti teme i sposobnosti njene korektno interpretacije ili eksplanacije. Pored pisanja radova za konferencije ili naučne časopise, postoji mogućnost pisanja (samostalnog ili u saradnji sa drugim) u tematskim zbornicima ili monografijama. Naravno, ovde se kao praktičan pokazao primer zajedničkog (kolaborativnog) učešća više pojedinaca, čak i iz različitih institucija.

Navedeno govori da je dijapazon aktivnosti u kojima mladi nastavnici mogu da iskažu svoje naučne afinitete veliki, kao i da komunikacija, saradnja i zajednički rad sa drugim nastavnicima mogu samo da unaprede njihove potencijale i ukažu na dalje pravce usavršavanja i razvoja. Bez obzira koliko na osnovnim studijama preferirali određeni predmet, svoj stav i usmerenost ka njemu pokazali su i zbog toga što je predmetni nastavnik uspeo da im privuče pažnju i zainteresuje ih za određenu oblast. Isto tako, kao mladi nastavnici oni treba da nauče da na isti ili sličan način zainteresuju druge studente, što govori da su uspeli u pedagoškim, andragoškim i metodološkim elementima poziva kojim nameravaju da se bave u budućnosti.

Bavljenje nastavnika naučnoistraživačkim radom ne sme da bude obaveza koju nameće ustanova ili institucija. To treba da bude rezultat opredeljenja za bavljenje ozbiljnim poslom kao što je obrazovanje, jer samo stalnim usavršavanjem može se uspeti u radu sa studentima. Ukoliko se naučnoistraživački rad shvati kao nametnuta obaveza, velika verovatnoća je da rezultati bavljenja tim i takvim radom neće biti na potrebnom i zadovoljavajućem nivou. Opet, rigidna samostalnost i izostanak kreativnosti kod mladih nastavnika vodi u drugu suprotnost a to je samo ispunjavanje obaveza i očekivanje nagrade za to (u smislu narednog izbora). Tek takvo shvatanje naučnoistraživačkog rada neće dovesti do rezultata koji govori da postoji određeni pomak u odnosu na prethodni period, da je evidentan razvoj i da se kod mladog nastavnika uviđa pomak u odnosu na prethodni period, kako u nastavnom, tako i istraživačkom pogledu.

Uostalom, Pravilnicima o izboru u nastavna zvanja i Zakonom predviđeno je da se posle izbora u zvanje docenta može još jednom birati u isto zvanje, a ne odmah preći u status vanrednog profesora. Ugrubo, ispunjavanjem uslova propisanih Pravilnicima o izboru za nastavna zvanja može se desiti da docent napiše šest ili sedam radova kategorije M51 ili dva ili tri rada kategorije M24 pa da ispuni uslov za izbor u više zvanje. Takvi uslovi su formalne prirode, što govori da ako se striktno poštuju, nema

moгуćnosti osporavanja ako su ispunjeni. Međutim, ovde se postavlja pitanje drugih činilaca, koji su mnogo značajniji za nastavni proces – iskustvo u radu sa studentima, pozitivna ocena rada u proteklom periodu data u studentskim anketama i sl.

U eri izražene dinamike u nauci, tehnici i tehnologijama, metodi prikupljanja, analize i sistematizacije naučne građe i neophodnih podataka su baza na koju se nadograđuje budući korpus znanja kojima treba da ovlada ili ih poseduje mladi nastavnik. Često se u praksi sreće situacija da mladi nastavnici u početnim godinama napišu desetine radova, da iscrpe kapacitet „sopstvenih mentalnih baterija“ i da jedno vreme dođe do zasićenja. Jer, dok god ne budemo svesni da je Srbija mala zemlja, sa oskudnim resursima, kapacitetima, nedostatkom većeg dela naučnih znanja i nemogućnošću njihovog sticanja u dogledno vreme, dotle ćemo biti ukalupljeni u floskulu da nečiji za Srbiju pionirski rad u svetu nešto vredi. To se posebno odnosi na oblast ekonomije, u kojoj ne postoje zajednički stavovi ni tzv. domaćih eksperata. Niti je naš dopinos svetskoj ekonomiji prepoznat, niti su naša znanja odmakla daleko od objašnjenja pojava i stanja iz vremena posleratne obnove, a ponajmanje smo interesantni u okvirima dešavanja na globalnom nivou.

S tim u vezi, veliki broj radova iz ekonomije u domaćim, posebno stranim časopisima i drugoj literaturi, poslednje tri-četiri decenije počinje karakterističnim uvodom, pregledom literature, metodologijom, istraživanjem, rezultatima, njihovom diskusijom i zaključcima. Taj uzorak (šablon, template) posebno je primetan u anglosaksonskoj literaturi, pa se čak kineski ili japanski autori veoma značajnih naučnih kompetencija priklanjaju navedenom uzorku (šablonu). Po šablonu koji pominjemo, postalo je uobičajeno da rad ima veoma veliki broj referenci koje se citiraju, čime se povećava njegov obim. Takođe, kada se u časopisima ili na konferencijama zahteva da budu navedene samo reference koje su korišćene u radu, a obim rada je limitiran na određeni broj strana, onda autori traže sveobuhvatnu literaturu koja na svojstven način uokviruje mnogobrojne reference. Čest je slučaj da autori napišu rad dužine četiri-pet strana (čak

sa ponekom slikom ili tabelom), a da spisak korišćene literature bude na drugih pet strana. To govori u prilog konstataciji da je izgradnja sopstvenog stila i načina pisanja radova itekako značajan deo razvoja nastavnika (ili istraživača) i da se ne može naučiti pisanjem i objavljivanjem jednog ili dva rada. Jednostavnim pregledom rada sa obimnom literaturom može se zaključiti da je autor pročitao na hiljade, čak i desetine hiljada strana knjiga i radova na stranom jeziku i da je sposoban da svojim rečima artikuliše konkretan problem ili njegovo rešenje. Znajući da to nije tačno, zapitaćemo se čemu prosto nabiranje toliko literature kad je, možda, u nekoliko knjiga ili radova isti autor citiran od desetine drugih posle njega. Nadalje, poznati autori na zahtev izdavačkih kuća često pišu „bestselere“ koji da se prodaju u svakom kiosku na Zapadu u milionima primeraka. To su svojevrsni „kuvari“, zbirke recepata za ovaj ili onaj problem, za čije rešavanje je potrebna određena količina znanja, finansija, konkretna situacija i instant rešenje je na vidiku! Budući da govorimo o naučnoistraživačkom radu mladih naraštaja na fakultetima (visokim školama), nije primereno baviti se ovakvim stvarima.

U vezi s ovim, potrebno je ukazati na veliku grešku mladih nastavnika da suviše često citiraju literaturu poznatih naučnika, nobelovaca ili tzv. gurua u određenoj naučnoj oblasti, sve misleći da će time podići nivo značajnosti rada. Pre svega, poznati naučnici, nobelovci i tzv. gurui često su grešili u svojim pretpostavkama, prognozama i stavovima. Njihove knjige i poznati radovi datiraju iz pedesetih ili šezdesetih godina 20. veka. U vreme kada su nastali, analizirane su sasvim drugačije situacije u svetu, drugačija ponašanja aktera na svetskoj ekonomskoj sceni i ne mogu se tako jednostavno preslikati na današnje uslove svetske ekonomije. Srpske nipošto! Niti se uslovi u razvijenem zemljama mogu porediti sa stanjem u našoj zemlji, niti se rešenja primenjena u razvijenim zemljama po bilo kom pitanju mogu preslikati u srpsku ekonomiju, ponajmanje u rešenje strukturnih problema. Čemu, onda, navođenje mudrih misli pojedinaca koje nisu primerene sadašnjoj situaciji?

U oblasti menadžmenta, u kojoj se tzv. gurui kvaliteta, strategijskog menadžmenta, organizacionog ponašanja i liderstva utrkuju u davanju „receptata“ za konkretne probleme savremenih organizacija (preduzeća, firmi, kompanija, korporacija), primetna je još veća pometnja koja dovodi do stanja u kome se u svakom radu, koji preferira da bude objavljen u značajnijem domaćem časopisu definišu, obrazlažu i analiziraju mnogobrojni stilovi upravljanja i rukovođenja, sa posebnim akcentom na liderstvo bilo koje vrste. Gotovo svake godine i na desetine puta oni koji prate dešavanja u ovom domenu mogu da saznaju za transformaciono, transakciono, kontingentno, situaciono ili neko drugo liderstvo, sa osvrtom na neophodnost komunikacije lidera sa zaposlenima. Taj model se prepričava od seminarskih, preko diplomskih i master radova, a nije mali broj disertacija (u domaćim okvirima) koje se bave ovim problemima. To što konačan izlaz (u obliku određenog oblika liderstva) nije primenjiv u najvećem broju organizacija u Srbiji nema veze, bitno je da autor to navodi kao svoj saznavni kapacitet i oseća se komforno u raspolaganju nekim znanjima. Slično je sa organizacionom kulturom, inovacijama, kreativnošću, konkurencijom, komunikacijom ili tehničko-tehnološkim promenama. Često se mogu pronaći radovi koji imaju isuviše priholoških odrednica, analiza i pretpostavki, a autori su ekonomisti ili menadžeri! Znajući kakva je industrijska infrastruktura u Srbiji, čime raspolažemo i kakav je nivo praćenja savremenih tehnologija u zemlji, svakako da nijedan od takvih radova nema osnovu za konkretnu aplikaciju u bilo kojoj oblasti.

Iz ovoga treba izvući pouku da se citiranjem i navođenjem misli, ideja i stavova poznatih naučnika, bez konkretne aplikacije u domaćem ambijentu, ne poboljšava kvalitet sopstvenih radova.

Poseban segment naučnoistraživačkog rada mladih nastavnika je prikupljanje radnog materijala (podataka) za pisanje radova. Budući da u domaćoj literaturi iz ekonomije ili menadžmenta postoji literatura obrazovnog tipa (udžbenici, zbirke, praktikumi), na svakom fakultetu profesori koji drže nastavu iz pojedinih predmeta napisali su udžbenike. Oni se ne prodaju na kioscima štampe, niti u

knjižarama sa popularnom i romantičnom literaturom. Mogu se pronaći (i kupiti) u skriptarnicama tih fakulteta ili u nekoliko specijalizovanih stručnih i naučnih knjižara kod izdavača. Ako bavljenje određenom oblašću nauke zahteva upoznavanje širih horizonata osim udžbeničkog, onda je potrebno pronaći stručne knjige (pretežno na stranom jeziku i van Srbije). Dostupnost preko Amazon-a ili drugih online prodavnica je velika, ali cene nikako ne korespondiraju primanjima mladih nastavnika. Stoga je najveći broj njih usmeren na internet, gde se legalno (na zvaničnim sajtovima) ili nelegalno (na „piratskim“ sajtovima) mogu pronaći potrebni materijali u obliku knjiga ili članaka u časopisima. U nekim časopisima poznatih izdavača iz SAD, Velike Britanije ili Nemačke traži se uplata određene svote novca (dolara ili evra) za konkretan rad. Za preuzimanje delova ili čitavih knjiga postoje ograničenja u pogledu pristupa iz naučnoistraživačke institucije (potrebna lozinka) ili individualan. Najveći broj knjiga, posebno novijeg datuma izdavanja, nije dostupan elektronski. Radovi u časopisima mogu se pronaći za pojedine istraživače i naučnike, negde celi, negde sa klauzulom plaćanja itd. Dakle, način na koji se dolazi do potrebnih podataka (materijala) je različit i svaki istraživač ima sopstvene metode i tehnike dolaženja do njih. Neki od njih prave sopstvene baze podataka, sortiraju pronađene materijale prema oblastima interesovanja, autorima ili na drugi način. Očigledno je da postoji određena sloboda u pronalaženju, sortiranju i upotrebi konkretnih podataka (materijala). Ovde treba posebno ukazati na potrebu da fakultet (visoka škola) organizuje sopstvenu biblioteku, sa izdanjima raznih autora i za razne oblasti. Na taj način, bar privremeno, može se premostiti vreme potrebno za traganje za novijom literaturom i saznavanje novih informacija, podataka ili načina prezentacije konkretne materije.

Smisao za organizaciju podataka, metode i tehnike prikupljanja, posebno analize i upotrebe podataka, osnovni je preduslov za budući naučni rad. Pojedinaac treba da se vodi sopstvenim interesovanjima, načinima traganja i dolaženja do potrebnih podataka, a njihovo korišćenje u naučnom radu treba da je zasnovano na naučnim principima.

Jednostavno kopiranje, citiranje ili popunjavanje prostora u radovima sa ciljem podizanja referentnosti ne vodi razvoju u naučnom smislu, nego prostom raspolaganju određenim korpusom tuđih ideja, stavova, izreka.

Ono što govori u prilog navedenom jeste činjenica da poznati autori u svetu na početnim stranama namenjuju knjige rodbini, porodici, suprugama i deci, kao zahvalnost za „nesebičnu podršku i osećanje zahvalnosti za odsustvo iz njihovih života zbog pisanja knjige“. Kod domaćih autora, ne zbog plagijarizma, već zbog želje da se slede „savremene tendencije“ ili zbog značaja misli i dela koje su napisali, sve češći je primer da se udžbenici (?) kao nastavna literatura posvećuju porodici, suprugama i deci. To je, prosto, degutantno koliko i kada bi slikar na slici napisao da svoje delo poklanja supruzi ili modelu koga je naslikao! Ako se i dozvoli bilo kakvo pominjanje posveta, autori udžbenika to treba da upute svojim studentima, nikome drugom. Poznati književnici potpisuje se na stranice svojih knjiga i namenjuju je pojedincu koji je kupio (platio) tu knjigu. Nekima će i pokloniti, ali neće to napisati.

Budući da mladi ljudi imaju dovoljno energije da se u početnim fazama razvoja nastavno-naučne orijentacije upuštaju u rešavanje složenih problema, očigledno je da u tome nemaju limite jer im putevi nisu omeđeni barijerama i sloboda njihovog nastupa je neograničena. Imajući u vidu da živimo i radimo u zemlji Srbiji, koja je bremenita mnogobrojnim problemima u gotovo svakoj oblasti, mladi naučnici-nastavnici treba da se orijentišu na uzak dijapazon problema kojima će se baviti, u kome će trošiti intelektualne potencijale i, eventualno, posle određenog broja godina, doprineti napretku, kako ličnom tako i društvenom. To je realnost, možda surova, ali neumitna.

Ukoliko bi svako od nas očekivao da će posle određenog broja godina naučnog rada otkriti novu tehniku, tehnologiju, metodu i da će biti citiran i poznat, to bi vodilo kolektivnoj histeriji u kojoj svako mora da ima nešto svoje, neki sopstveni doprinos i ličnu nedodirljivost. Jednostavno, to nije moguće, pa mladim nastavnicima i naučnicima preostaje da vredno rade na popunjavanju

praznina u svom znanju, uče na greškama, napreduju u duhovnom smislu, jer saradnja, empatija, komunikacija i smisao za zajednički angažman vodi boljim rezultatima, ma koliko oni bili minorni.

Saznanje da ste danas postigli više nego juče, da ste uspostavili kontakt sa drugim ljudima iste orijentacije ili interesovanja, kao i poboljšanje emocionalnih karakteristika uveliko će vas učiniti zadovoljnijim i spremnijim za dalja pregnuća. A želja za napretkom je često pokretač sasvim neočekivanih mehanizama nadgradnje.

4. Zaključak

Za uspešan rad u nauci istraživač mora da poseduje niz vrlina među kojima se posebno izdvajaju: inteligencija, moć zapažanja, sposobnost analize i sinteze, volja, istrajnost, kreativnost, intuicija, spremnost za razmišljanje na neuobičajen način, poštenje, odgovornost, marljivost i tačnost, inicijativnost, fleksibilnost, kritičnost i samokritičnost, želja za saradnjom, umešnost, sistematičnost itd. Važno je istaći da u najvećem broju slučajeva naučni radnik nije genije, već osoba prosečne pameti, natprosečne vrednoće i veoma koncentrisana na ono čime se bavi. Uspeh u istraživanju nije samo pojedinačni trijumf koji predstavlja individualnu potvrdu, već je i zajednički napredak.

Bavljenje naučnoistraživačkim radom na fakultetima (visokim školama) je neminovnost savremenog trenutka obrazovne delatnosti. Ukoliko se mladi nastavnik ne bavi naučnim radom, od njega se ne može očekivati da odgovori zahtevima koji su toliko promenljivi koliko i vreme koje protiče. Dakle, njegov zadatak, reklo bi se i obaveza, jeste praćenje savremenih tendencija u nekoj oblasti, istraživanje manje poznatih stvari, upotpunjavanje sopstvenog intelektualnog kapitala, kao i svakodnevni angažman na sopstvenom razvoju. Sve to je samo osnova na koju se nadograđuje stečeno znanje, iskustvo, kreativnost i profesionalna opredeljenost.

Bibliografija

1. Popović Z. Kako napisati i objaviti naučno delo. Beograd: Akademska misao i Institut za fiziku; 2004. 184. str.
2. Milosavljević N. Osnovi naučno-istraživačkog rada. Beograd: Naučna knjiga; 1989. 149. str.
3. Ristić M. Između nauke i poezije, Beograd: Centar za multidisciplinarnu studiju Univerziteta u Beogradu i Institut tehničkih nauka SANU; 2000. 38. str.
4. Zakon o naučnoistraživačkoj delatnosti, „Sl. glasnik RS“, br. 110/2005, 50/2006 - ispr., 18/2010 i 112/2015.

Istorija rada:

Rad primljen: 14.04.2018.

Prva revizija: 01.06.2018.

Prihvaćen: 04.06.2018.

